

הערות על דו"ח מכון גיאורג אקרט על ספרי הלימוד הפלסטיניים, 2021

מאת

ד"ר ארנון גרויס

(נייר זה פורסם לראשונה באנגלית ע"י מכון אימפקט לחקר ספרי הלימוד במזה"ת ובעולם ביולי 2021:

<https://www.impact-se.org/a-middle-east-scholars-evaluation-of-the-george-eckert-institute-report-on-palestinian-textbooks/>)

מכון גיאורג אקרט למחקר בינלאומי של ספרי לימוד השלים לאחרונה מחקר של 174 ספרי לימוד ו-16 מדריכים למורים לכיתות א'-י"ב שיצאו לאור ע"י הרשות הפלסטינית (רש"פ) בשנים 2017 – 2020, וכן 7 ספרי לימוד נוספים שהודפסו ע"י הרש"פ ועברו שינויים ע"י הרשויות הישראליות לשם שימוש בבתי"ס במזרח ירושלים. המחקר ניזון ע"י הפרלמנט האירופי עפ"י דרישה של כמה מחבריו שהביעו דאגה בנוגע לחומר אנטישמי ומנוגד לשלום שנמצא בספרים ע"י מחקרים קודמים, בעיקר של צוות המכון למעקב אחר השלום והסובלנות התרבותית בחינוך בבתי"ס (IMPACT-SE), לשעבר המרכז למעקב אחר השפעות השלום - (CMIP) ושל כותב נייר זה, במהלך מחקריהם הרצופים על ספרים אלה שנערכו בשנים 2000 – 2020. האיחוד האירופי תומך כספית הן ברש"פ והן בסוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטים הפלסטינים (אונר"א), שגם היא משתמשת בספרים האלה, והיה צורך לוודא שתוכן כזה אכן נמצא בספרים לפני קבלת החלטות נוספות.

מאחר שחקרתי את היחס ל"אחר" ולשלום בתבניות לימודים שונות במזרח התיכון, כולל זו הפלסטינית, מאז שנת 2000, הייתי סקרן לראות את הדו"ח של מכון גיאורג אקרט בעניין זה (להלן ייקרא "הדו"ח"). להלן התרשמותי הראשונות מממצאיו.

כמה מממצאי הדו"ח, אשר מופיעים הן בסיכום הכללי והן בתמצית המנהלים, דומים לאלה שנמצאו במחקרים קודמים, ואני מצטט:

1. "ספר לימוד אחד מביא טקסט לימודי שמציג מוטיבים אנטישמיים ומקשר מאפיינים ופעולות המיוחסות ליהודים בראשית האסלאם לסכסוך הישראלי-פלסטיני הנוכחי" (תמצית המנהלים, עמ' 4).
2. "ספרי הלימוד מאשרים את חשיבותן של זכויות האדם באופן כללי ובכמה מקומות מבליטים במפורש את הרעיון האוניברסלי של זכויות אלה... אך רעיון אוניברסלי זה אינו מגיע לכדי דיון בזכויות האדם של הישראלים" (תמצית המנהלים, עמ' 3).
3. "במקרים רבים קוראים ספרי הלימוד לסובלנות, רחמים, סליחה וצדק ומעודדים את התלמידים לעזור לאחרים, להילחם בשחיתות ולכבד ערכי אנוש. הם אינם מחילים רעיונות אלה על ישראל והסכסוך הישראלי-פלסטיני" (סיכום כללי, עמ' 170).
4. "...כאשר הנושאים של... דו-קיום וסובלנות מועלים, לא נעשה קישור לסכסוך הנוכחי" (סיכום כללי, עמ' 170).
5. "ההצגה במפות של פלסטין כולה כישות פוליטית, כאזור גיאוגרפי, או כמולדת מדומיינת, איננה כוללת בדרך-כלל את מדינת ישראל או ערים שנוסדו ע"י מהגרים יהודים" (תמצית המנהלים, עמ' 4).
6. "המונח 'ישראל' מופיע לעיתים רחוקות יחסית, בעוד שהמונח 'הכיבוש (הציוני)' דומיננטי בספרים" (תמצית המנהלים, עמ' 4).

7. "ההכרה בזכותה של ישראל לחיות בשלום ובטחון, המופיעה כמסמך במכתבו של יאסר ערפאת ליצחק רבין, עומדת בסתירה להטלת הספק בלגיטימיות של מדינת ישראל הבאה לביטוי במקומות אחרים בספרי הלימוד" (תמצית המנהלים, עמ' 4).

8. "ספרי לימוד ללשון הערבית מכילים תיאורים כבדי-רגש של האלימות הישראלית אשר נוטים לעשות דה-הומניזציה ליריב הישראלי, ולעיתים מאשימים אותו באיבה והתנהגות של מרמה... אלימות המבוצעת ע"י פלסטינים, כולל אלימות נגד אזרחים, מוצגת כאמצעי התנגדות לגיטימי..." (תמצית המנהלים, עמ' 4).

למרות זאת, השורה התחתונה של הדו"ח היא: "ספרי הלימוד מתאימים לסטנדרטים של אונסק"ו" (תמצית המנהלים, עמ' 3), והדבר משאיר את הקורא נבוך במקצת: האם אנטישמיות, דה-לגיטימציה של קיום מדינת ישראל ונוכחות היהודים בארץ (המסומלת ע"י היעדר עריהם מהמפות), אי-יישום זכויות האדם לגביהם, אי-יישום עקרונות הדו-קיום והסובלנות ביחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני והאישור הניתן לאלימות נגד אזרחים ישראלים – האם כל אלה תואמים את הסטנדרטים של אונסק"ו?

הבה נבדוק תחילה את הסטנדרטים האלה. הדו"ח מצטט (בעמ' 23) כמה עקרונות שנלקחו ממסמך של אונסק"ו שפורסם ב-2014 (מגזר החינוך של אונסק"ו: ספרי לימוד ומקורות למידה: קווים מנחים למפתחים ומשתמשים). הם כוללים: הצגה מציאותית, מאוזנת ומכבדת של קבוצות שונות; הבאת דוגמאות של קבוצות שונות החיות יחד בהרמוניה; התמקדות בערכי תרבות, חברה ודת אשר תומכים בדו-קיום בשלום; מחויבות לזכויות האדם; גישה השוואתית בלימוד דתות; קידום התייחסויות וכישורים למען מניעת סכסוכים ובניית שלום.

הדו"ח מסתמך גם על "קונסנזוס אקדמי רחב" המחשיב פריטים בספרי לימוד כ: 1) מטפחים סובלנות, אם הם מכירים בזכויות האדם, מקדמים סובלנות ומתן כבוד ומציגים את האחרים הרלבנטיים בצורה חיובית, 2) מקדמים אלימות, אם הם קוראים במפורש לפעולות אלימות או מחשיבים אותן כלגיטימיות במסגרת הסכסוך, 3) מציתים שנאה פוטנציאלית, אם הם שוללים מקבוצה ספציפית כלשהי את זכויות האדם שלה או מציגים אותה במונחים המציינים נחיתות, תחרות, תוקפנות, אי-התייחסות לפרט ה"אחר", דה-הומניזציה, הונאה, או שוללים את קיומה של הקבוצה האחרת – על-גבי מפות, היסטוריה וכד' (ע"ע 24 – 25).

אלו הם קריטריונים טובים להתחיל בהם. גם חומר המקורות הרלבנטי שהיה זמין לדו"ח הוא כולל מספיק, אף כי אינו שלם (מעל 50 ספרי לימוד ומדריכים למורים לא נכללו בו).

חלוקת הדו"ח לפרקים מעלה סימני שאלה. פרק 3 עוסק באופן ספציפי בסכסוך (ע"ע 67 – 123 בדו"ח). לעומת זאת, פרק 2, בכותרת "חינוך לאזרחות גלובלית", מוקדש כולו לעניינים פלסטיניים פנימיים שאינם קשורים בסכסוך, כגון השתתפות פוליטית, נושאים סביבתיים, גיוון והבנה בין-תרבותית, חינוך לזכויות האדם וחינוך לאזרחות באופן כללי (ע"ע 33 – 66). אף אחד מנושאים אלה אינו כולל התייחסויות ליהודים או ישראלים, חוץ מהצגת ישראל כמפרה סדרתית של זכויות האדם של הפלסטינים (ע"ע 57 – 64) וכפוגעת בסביבה. אפשר לתהות מה היתה המטרה של הכללת פרק ארוך כזה בדו"ח, חוץ מאשר להראות את ספרי הלימוד של הרש"פ כתואמים את הסטנדרטים של אונסק"ו בתחום החינוך לאזרחות וזכויות האדם, אפילו שהם אינם מגיעים עד לכדי החלת סטנדרטים אלה על ישראל והיהודים.

פרק 5, בכותרת "הקשר בין ספרי הלימוד לחיים במציאות" (ע"ע 124 – 136) העלה בי את הרושם שהוא הוכנס במיוחד כדי לתת לגיטימציה לנטיה מצד הרש"פ לתחוב אספקטים שונים של הסכסוך לספרי לימוד במקצועות מדעיים וכלכליים טהורים, כמו מתמטיקה, מדעים, טכנולוגיה, חינוך מדעי, ניהול

וכלכלה וכד', במסגרת מה שאפשר לתאר כאינדוקטרינציה לשנאה. הפרק מביא דוגמאות של מטלות ותרגילים במתמטיקה, מדע ולשון אשר "מגבירים את האיפיון השלילי של היריב בסכסוך... ולכן, אינם תורמים להפחתת רגשי השנאה כלפי האחר". אולם כותבי הדו"ח מתרצים את האינדוקטרינציה לשנאה הזאת בכך ש"הכללת ההקשרים לחיים במציאות בספרי הלימוד תואמת את המלצות אונסק"ו" (עמ' 136).

הדו"ח כולל גם שני פרקים קצרים יותר: הראשון (ע"ע 137 - 154) סוקר את השינויים שהוכנסו לכמה ספרי לימוד שהודפסו ב-2020. ספרים ספציפיים אלה הגיעו לידי כותבי הדו"ח שמיהרו להבחין בשיפורים שחלו בהם והוסיפו אותם לניתוח שלהם.

הפרק הקצר השני (ע"ע 155 - 169) סוקר את התיקונים שהוכנסו ע"י הרשויות הישראליות בספרי הלימוד של הרש"פ לשימוש בבתי"ס במזרח ירושלים. מעניין לציין במקרה זה שכותבי הדו"ח נוטים לאמץ גישה שלילית לתיקונים אלה – "ההתערבות של הרשויות הישראליות בתוכנם של ספרי הלימוד היא נקיטת 'מדיניות של כוח...' (עמ' 169), אבל צריך לזכור גם שהתיקונים האלה מציגים את ישראל בצד פלסטיני (כפי שרואים בעמודים 165 ו-166 בדו"ח, לדוגמה), שלא כמו הספרים המקוריים של הרש"פ אשר מתעלמים מעצם קיומה של ישראל. תיקון אחר מחליף סצנה של סכסוך אלים בין פלסטינים וישראלים בספר לימוד בסצנה אחרת של שיתוף פעולה ביניהם (ע"ע 168 - 169), אשר, לדעתי, מתאימה יותר לעקרונות החינוכיים של אונסק"ו. חוץ מזה, הסצנה המוכנסת הינה פריט של "הקשר לחיי המציאות" ממש כמו זאת שהוחלפה.

פרק 3, בכותרת "הסכסוך בספרי הלימוד", כולל כמה חלקים העוסקים בשימוש במונחים "ישראל", "ציונים" ו"יהודים", במושגים "ג'יהאד" ו"מרטירים (שוהדאא), במפות ובנרטיב של "זכות השיבה", כמו גם באופן הצגת היהודים בהקשר הדתי, באלימות ישראלית ופלסטינית במסגרת הסכסוך, ותהליך השלום.

נראה, כי בכל התחומים האלה מנסים כותבי הדו"ח "למזער", או "להסביר", פריטים בספרי הלימוד שבקושי מתאימים לסטנדרטים הנ"ל של אונסק"ו, או לקטגוריות של "הקונסנזוס האקדמי הרחב". כך, למשל, לצד הודאתם שהשימוש הנרחב במונח "הכיבוש הציוני" במקום שמה של ישראל "אפשר לפרשו כהטלת ספק בלגיטימיות של מדינת ישראל, ובכך לשלול מבחינה סמלית את קיומה המדיני כישות חוקית בינלאומית", הם אומרים ש"ניתן לפרשו כהתייחסות להשפעות מדיניות הכיבוש של ישראל בשטחים הכבושים" (עמ' 69), בניסיון להפחית מהאופי השוללני של שימוש כזה.

לצד הקביעה הברורה ש"אף אחת מהמפות הגיאוגרפיות של האזור... אינה מציגה את ישראל כמדינה" ו"הישות הטריטוריאלית הפלסטינית המדומינת סותרת את קיומה של מדינת ישראל", נאמר גם שהמפה הזאת של כל-פלסטיני "הפכה להיות לסמל מאחד חשוב של הזהות הלאומית הפלסטינית" (עמ' 75) ולכן, כנראה, קבילה.

אל המפות השונות הניתנות בחלק זה של הדו"ח (ע"ע 76 - 80), אשר מראות ברובן את פלסטיני במסגרת לא-מדינית, ולכן אינן שוללות את קיומה של ישראל במפורש – חוץ מהשמטת שמה, הייתי מוסיף שתיים נוספות (שלא הובאו בדו"ח) אשר מדגישות בצורה טובה יותר את עניין שלילת קיומה של ישראל: שיעור 2, בכותרת "פלסטיני היא ערבית ומוסלמית", אשר מופיע בספר לימוד במקצוע טיפוח לאומי וחברתי לכתה ד', חלק א' (הדוגמה האחרונה היא משנת 2020, עמ' 8), מביא "מפה של המולדת הערבית" שבה כל הארץ צבועה בצבע אחד וקרויה "פלסטיני", תחת הדגל הפלסטיני:

הדוגמה האחרת הופיעה בספר לימוד במקצוע מדעים וחיים לכתה ג', חלק א' (הדוגמה האחרונה היא מ-2020, עמ' 65), כפריט הנמכר לתיירים אשר מראה בבהירות שאין מקום לישראל ב"פלסטין החופשית":

לו כותבי הדו"ח היו משתמשים במפות אלה ובעוד מפות דומות, לצד אלה שמובאות בדו"ח, הם היו מבהירים יותר את הדה-לגיטימציה הפלסטינית לגבי עצם קיומה של מדינת ישראל, ומכאן – גם את המטרה הסופית של המאבק הפלסטיני לשחרור מהכיבוש הישראלי, כלומר, "העלמת" מדינת ישראל ו"סילוק" אזרחיה היהודים "הקולוניאליסטים".

כותבי הדו"ח אינם מתעלמים מהאופי האנטישמי של כמה פסקאות אשר מתארות את יהודי חצי האי ערב במסגרת יריבותם הפוליטית עם נביא האסלאם (עמ' 89), אבל הם מנסים להפחית מהשפעת הגישה הזאת על ההתייחסות ליהודים היום ע"י איזכורה של הבחנה הנעשית באחד המדריכים למורים בין היהדות כדת שמימית ובין הציונות כתנועה פוליטית קולוניאליסטית (עמ' 70). אבל אותו מדריך למורה עצמו מביא

טבלת הערכה להישגי התלמידים שבה מוצגת היהדות כמרושעת לא פחות מהציונות, אם לא יותר. הטבלה שלהלן, בכותרת "טבלה 2: טבלת רמות הישגים" מכילה שלושה נושאים לבחינה, בלויית הציונים הבאים: "טוב (3)", "משביע רצון (2)", "בלתי משביע רצון (1)". השורה התחתונה בטבלה (מסומנת באדום) אומרת:

"[מבחן/רמת הישג]: הבהרת מטרתן של הכנופיות הציוניות בביצוע מעשי טבח.
 [טוב (3)]: [התלמיד] קישר במדויק את ביצוע מעשי הטבח הציוניים להגות הדתית היהודית.
 [משביע רצון (2)]: [התלמיד] קישר בצורה נכונה את ההגות של הכנופיות הציוניות לביצוע מעשי טבח על-ידן.
 [בלתי משביע רצון (1)]: [התלמיד] הגדיר בצורה נכונה את מטרתן של הכנופיות הציוניות בביצוע מעשי טבח [אך לא קישר זאת להגות היהודית או הציונית!]"
 (מדריך למורה, גיאוגרפיה והיסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתיב י' (2018) עמ' 164)

جدول (2): مصفوفة مستويات الأداء:

المحك/ مستوى الأداء	جيد (3)	مرضى (2)	غير مرضى (1)
تعداد أسماء شخصيات عربية وفلسطينية دافعت عن فلسطين.	ذكر أسماء قياديين دافعوا عن فلسطين بشكل دقيق وصحيح.	معظم المعلومات التي قدمها عن القادة صحيحة.	معظم المعلومات التي قدمها عن مفهوم الالتزام غير صحيحة.
تفسير أسباب سقوط المدن والقرى الفلسطينية بيد العصابات الصهيونية.	المعلومات التي قدمها عن سبب سقوط المدن والقرى دقيقة وصحيحة.	معظم المعلومات التي قدمها عن سبب سقوط المدن والقرى صحيحة.	معظم المعلومات التي قدمها عن سبب سقوط المدن والقرى غير صحيحة.
توضيح هدف العصابات الصهيونية من ارتكاب المجازر.	ربط بين ارتكاب المجازر الصهيونية والفكر الديني اليهودي بشكل دقيق.	ربط بين فكر العصابات الصهيونية وارتكابها للمجازر بشكل صحيح.	حدّد هدف العصابات الصهيونية من ارتكاب المجازر بشكل صحيح.

מה עוד אפשר לומר כדי לשכנע את כותבי הדו"ח שהאנטישמיות חיה וקיימת לא רק בהקשר ההיסטורי אלא גם בהקשר הסכסוך?

בהתעסקותם באלימות הפלסטינית נגד ישראלים אין כותבי הדו"ח יכולים להתעלם מהאספקט הטרוריסטי הנלווה לכך (עמ' 110, וראו את האיזכור מצידם של פיגועי ההתאבדות במהלך האינתיפאדה השניה בעמ' 107). אבל הם מנסים לאזן זאת ע"י הדגשת האספקט הבלתי אלימים של המאבק הפלסטיני לאורך כל החלק הזה בדו"ח, דבר המובע גם ע"י הכותרת שבחרו לו – "3.4.1. אמצעים אלימים ובלתי-אלימים של ההתנגדות הפלסטינית" (עמ' 103).

צורה אחרת להמעטת חשיבותה של ההתייחסות הפלסטינית האלימה לישראלים בספרי הלימוד באה לביטוי בטיפול מצד כותבי הדו"ח בהתבטאות זוועתית שם המתארת את שריפתם של יהודים באוטובוס ליד ראמאללה באמצעות בקבוקי תבערה כ"מסיבת צלי". במקום לגנות בפה מלא התבטאות כזאת, שהיא בלתי-אנושית בצורה קיצונית, הם מגדירים אותה בחוסר טעם כ"אמירה צינית" שאי אפשר לפרשה

כ"קריאה ישירה לאלמות" (עמ' 112). למרבה המזל, התבטאות מסוימת זו הושמטה ממהדורת 2020 של הספר.

חלק מיוחד בדו"ח מוקדש לכיסוי הניתן בספרי הלימוד של הרש"פ לדלאל אל-מוגריבי, האשה שפיקדה על התקפת הטרור נגד אוטובוס אזרחי ישראלי על כביש החוף בישראל ב-1978 שבה נרצחו יותר משלושים ישראלים, כולל נשים וילדים. כותבי הדו"ח מנתחים את הכיסוי שניתן לה ומגיעים למסקנה שכמו במקרים אחרים בעולם, "אלימות נגד אזרחים גם היא תופסת מקום היסטורי בנרטיב של בניית האומה הפלסטינית" (עמ' 117).

החלק האחרון בפרק הזה עוסק בתהליך השלום שמכוסה בכמה עמודים בספר היסטוריה לכתה י' (עמ' 118 בדו"ח). כמו-כן מופיע שם מכתבו של יאסר ערפאת ליצחק רבין, ערב החתימה על הסכם אוסלו ב-1993, שבו הוא מכיר בזכותה של ישראל לחיות בשלום ובבטחון ומתנער מהטרור. כותבי הדו"ח קובעים, ובצדק, שזהו האיזכור היחיד בכל ספרי הלימוד שנבדקו של האפשרות לפתור את הסכסוך פתרון של שלום (עמ' 120). לדעתי, היה עליהם להדגיש את העדר ההטפה לשלום ודו-קיום בתוכנית הלימודים הפלסטינית במונחים חזקים יותר.

נמצא גם תרגום לקוי בדו"ח אשר מעוות בצורה חמורה את התפיסה המופיעה בספר הלימוד בנוגע לפלסטיין לאחר שחרורה, או, במלים אחרות: מה יעשה ביהודים שיוותרו בחיים? שיר שמופיע בספר לימוד הלשון הערבית לכתה ג' עונה על השאלה הזאת כדלהלן:

"נשבעתי! אקריב את דמי
כדי שארווה את אדמת האצילים

ואסלק את הגזלן [כינוי לישראל] מארצי
ואשמיד את השרידים המובסים של הזרים

הוי, אדמת [מסגד] אל-אקצא והמקום המקודש
הוי ערש הכבוד והאצילות

סבלנות, סבלנות, שהרי הניצחון לנו הוא
והשחר מציץ מבעד לאפלה"

(שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2019) עמ' 66. **ההדגשה הוספה**. שיר זה הוחלף ע"י שיר אחר, פחות אלים, במהדורת 2020 של הספר הזה, כפי שאכן מצויין בדו"ח – עמ' 139).

نُعْنِي وَنَحْفَظُ: أَرْضُ الْكُرْمَاءِ

قَسَمًا سَأُضْحِي بِدِمَائِي لِأُرْوِي أَرْضَ الْكُرْمَاءِ
 وَأَزِيلَ الْغَاصِبَ مِنْ بَلَدِي وَأُيَيْدُ فُلُولَ الْغُرَبَاءِ
 يَا بَلَدَ الْأَقْصَى وَالْحَرَمِ يَا مَهْدَ النَّخْوَةِ وَالْكَرَمِ
 صَبْرًا صَبْرًا فَالْتَّصِرْ لَنَا وَالْفَجْرُ يُطِلُّ مِنَ الظُّلَمِ

אלא שהתרגום של השיר הזה בדו"ח משמיט את המלה "ואשמיד" – ואוביד בערבית - ואייד (שורה 2, חלק 2, המלה הראשונה). במקום זאת הוא אומר: "...לבעוט החוצה מארצי את הפוגעים והזרים..." (עמ' 139).

כך טושטש בדו"ח פריט בתוכנית הלימודים הפלסטינית הנושא בחובו משמעות רצחנית. מקרה כזה של תרגום לקוי הוא בעייתי בעבודה אקדמית, מכיוון שהוא עלול לרמוז על גישה לא אובייקטיבית ועל ניסיון להעלים ראייה בלתי נוחה. הדבר חמור במיוחד מפני ששיר זה הפך להיות פופולרי והוא מושר בכתה בהרבה בתי"ס (לדוגמה: <https://www.youtube.com/watch?v=Yan7tf3E6UU> – הקישור הזה נמצא שמיש ביום 10 אוקטובר 2021, שעה 23:44 לפי שעון ישראל). אף אחד אינו יכול להיות בטוח שמנהג זה אכן הופסק, אפילו שהשיר עצמו הוסר מתוכנית הלימודים.

כותבי הדו"ח התעלמו גם מתפיסות דומות נוספות של פלסטין העתידית המופיעות בספרי הלימוד של הרש"פ, כמו, למשל, זאת אשר מחברת את "זכות השיבה" למאבק האלים לשחרור. הפליטים, או צאצאיהם, לא ישובו לישראל לחיות בשלום עם שכניהם, כפי שנאמר בהחלטת האו"ם מס' 194 מ-1948, שעליה מבססים הפלסטינים את "זכות השיבה". הם ישובו כדי להניף את דגל פלסטין באזורים שהם ישחררו:

"אנו נשוב; אנו נשוב עם הנשרים הדואים; נשוב עם הרוח הנושבת בחוזקה; נשוב אל הכרמים ואל עצי הזית; נשוב כדי להניף את דגל פלסטין לצד פרח הכלנית על גבעותינו הירוקות." (השפה הערבית, כתה ה', חלק א' (2020) עמ' 84)

سَنَعُودُ، سَنَعُودُ مَعَ التُّسُورِ الْمُحَلَّقَةِ، سَنَعُودُ مَعَ الرِّيحِ الْعَاتِيَةِ، سَنَعُودُ
إِلَى الْكَرْمِ وَالزَّيْتُونِ، سَنَعُودُ؛ لِنَرْفَعَ عِلْمَ فَلَسْطِينَ، إِلَى جَانِبِ زَهْرَةِ
الْحَنُونِ عَلَى رَوَابِينِ الْخَضْرَاءِ.

נוסף על כל הליקויים האלה, חסרו לי בדו"ח שני אלמנטים חשובים:

1. הערות מחברי הדו"ח לגבי מה שהיה אמור להיות בספרי הלימוד של הרש"פ, ככל הנוגע לעקרונות אונסק"ו, ואין שם: הטפה לשלום ודו-קיום, הצגה מכבדת של היריב – כולל פרטים על ההיסטוריה והדת שלו (דבר שנעשה חלקית בספרי הלימוד של הרש"פ לפני 2016 ואז הוסר), והחלת זכויות האדם עליו.

2. התמונה הכללית: מצופה מדו"ח, שבדק 190 ספרי לימוד ומדריכים למורים בהקשר של סכסוך קיים ועומד, שיתן לקורא תמונה כללית, ולא רק שברי מידע. לאן מוליכים ספרי הלימוד הללו את התלמיד? אנו חשים בבירור בדו"ח הזה בקיומו של נרטיב בספרי הלימוד של הרש"פ אשר מציג יריב שנעשית לו דה-לגיטימציה ודמוניזציה, שהכיבוש מצידו החל ב-1948 ואמור להסתיים, כולו, באמצעים אלימים. תוכנית לימודים כזאת איננה מבשרת טובות לאזור בכללותו ומכון גיאורג אקרט היה צריך להיות הראשון שיתריע על כך. למרבה הצער, הוא לא עשה כן.

לסיכום, הדו"ח של מכון גיאורג אקרט רחוק מלשקף מחקר אקדמי ראוי לשמו. הוא חוזר (בלית ברירה, כנראה) על המסקנות העיקריות של מחקרים שקדמו לו בנוגע לאופייה של תוכנית הלימודים של הרש"פ – דחייה ומלחמתיות במקום שלום ודו-קיום, אופי שבפירוש אינו עולה בקנה אחד עם הסטנדרטים של אונסק"ו. למרות כל זאת, הדו"ח קובע את ההיפך, לאחר שכותביו ניסו כמיטב יכולתם לטשטש ואף להעלים עובדות.